

Gabių ar (ir) talentingų vaikų ugdymas

2022
birželis,
Nr. 4 (201)

ISSN 2669-0977

...gabūs ar (ir) talentingas?

Nuotraukos prieiga internete: https://mumsinthewoodeducation.com/wp-content/uploads/2015/06/How-to-Engage-Gifted-Students-in-the-Classroom_1115_591981_1_14089518_500.jpg

Pagrindiniai klausimai

Kaip aiškinama gabūs ar (ir) talentingų vaikų sąvoka?

Kaip atpažįstami gabūs ar (ir) talentingi vaikai Lietuvoje?

Kokie efektyviausi gabūs vaikų ugdymo modeliai taikomi įvairiose pasaulio šalyse?

Kaip Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose ugdomi gabūs ir talentingi mokiniai?

Kokios gabūs ar (ir) talentingų asmenų ugdymo perspektyvos?

Gabių vaikų sampratos konceptualizavimas labai įvairiai aiškinamas ne tik Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO) šalyse, bet ir atskirose šalyse narėse. Iki šiol nėra tarptautinio sutarimo dėl gabumų apibrėžties (Rutigliano, Quarshie, 2021).

Lietuvoje nuo 2005 metų iki šiol gabūs vaikų samprata keitėsi – vartotos sąvokos: *gabūs ir talentingi vaikai; ypatingus gabumus realizuojantys vaikai; vaikai, nerealizuojantys gabumų*. Pastaraisiais metais dažniausiai vartojama skėtinė sąvoka – *didelį mokymosi potencialą turintys mokiniai*. Pastaroji formuluotė išryškina gabumų bei gabūs ar (ir) talentingų vaikų sampratos daugiaprasmiškumą.

Kiek bendraamžių vaikas turi *pralenkti*, kad būtų priskirtas gabusių grupei, priklauso nuo požiūrio. EBPO dažniausiai kalbama apie 3–10 proc. gabiausiųjų. Šiuo metu gabūs mokinių registracijos nėra. Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenimis, Lietuvoje iš viso bendrojo ugdymo mokyklose mokosi 327 022 mokiniai. Jei skaičiuotume 3 proc. dalį nuo viso mokinių skaičiaus, tai būtų 9 811 gabusių. Teoriškai išskiriamų gabusių mokinių dalis yra didelė. Todėl svarbu skirti dėmesį sėkmingam jų ugdymui (si), atpažintų ir įvertintų gabumų raiškai.

Gabūs mokinio identifikavimas sudėtingas ne tik dėl gabumų įvairovės, bet ir dėl brangios, tik profesionalams prieinamos, metodikos. Pažinimas ir įvertinimas susijęs su daug investicijų reikalaujančiu kompleksiniu tyrimu, kurio išvados nėra stabilios ir ilgalaikės.

Asmens gabumų pažinimas švietime savaime pridėtinės vertės nesukuria, daug vertingesnis su diagnostika susijęs ugdymo proceso bei asmens brandos progreso projektavimas. Todėl daugiau dėmesio skiriama asmens individualiam mokymo (si) planui ir jo personalizuotam mokymui (si). Kuriant autentišką ugdymo (si) aplinką, būtina sutelkti psichologų ir mokytojų bei mokinių ir jų tėvų (globėjų, rūpintojų) pastangas, įgalinančias realizuoti asmens turimą potencialą.

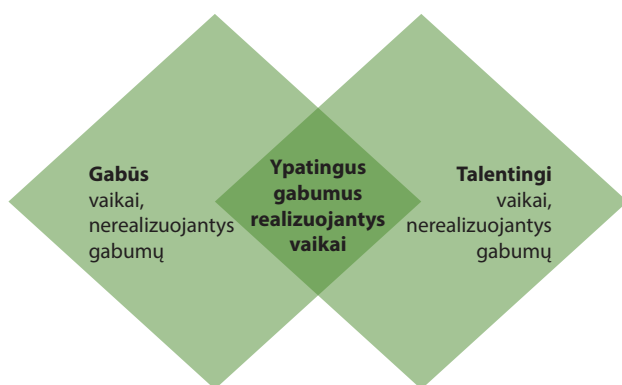
Šioje Švietimo problemos analizėje pateikiama duomenų apie gabūs ar (ir) talentingų vaikų ugdymo raišką bendrajame ugdyme, atsiribojant nuo situacijos vertinimo pagal specializuoto muzikos, dailės, meno, sporto ar inžinerijos kryptių ugdymo programas.

Kaip aiškina gabių ar (ir) talentingų vaikų sąvoka?

Per tris nepriklausomos Lietuvos dešimtmečius švietimo sistemoje skirtas dėmesys vaikams, nerealizuojantiems ypatingų gebėjimų. Tačiau teisiniai gabumų ir talentų turinčių mokinių ugdymo pagrindai sukurti XXI a.: patvirtinta „Gabių vaikų ir jaunuolių ugdymo strategija“ (2005), parengta „Gabių vaikų ir jaunimo ugdymo programa“ (2006) ir „Gabių ir talentingų vaikų ugdymo programa“ (2009).

„Gabių ir talentingų vaikų ugdymo programoje“ (2009) apibūdinami pagrindiniai sąvokų – *gabūs* ir *talentingi* vaikai akcentai.

1 pav. Sąvokų *gabūs* ir *talentingi* vaikai sąryšis

Parengta pagal Grauslienę, Labanienę, Lazdauską, 2018

Pripažįstama, kad *gabumai ne visada yra pastebimi, jie ne visada virsta dideliais pasiekimais* (Grauslienė, Labanienė, Lazdauskas, 2018).

Gabūs vaikai – tai vaikai, galintys efektyviai įgyti žinių ir mokėjimų; juos pritaikyti naujoms problemoms spręsti; sparčiai mokytis iš patirties. Jų intelektualinių gebėjimų lygis labai aukštas (individualiai testuojamų standartizuotais intelekto testais intelekto koeficientas yra du standartiniai nuokrypiai ar daugiau nei vidurkis). Turėdami šiuos intelektualinius gebėjimus gabūs vaikai *lenkia* arba pajėgūs *pralenkti* panašios patirties ir aplinkos bendraamžius savo vienos ar kelių mokslo sričių akademiniiais pasiekimais. Šiems vaikams būdingas aukštas kūrybiškumo lygis.

Talentingi vaikai – tai vaikai, turintys ypatingų gebėjimų, kurie pasireiškia vienos ar kelių meno, mokslo ar sporto sričių pasiekimais. Tai reiškia, kad talentingi vaikai turi ypatingų gebėjimų kažkurioje siauresnėje srityje, tačiau jų intelekto koeficientas ne-

būtinai gali būti labai aukštas. Ne visi talentingi vaikai yra gabūs.

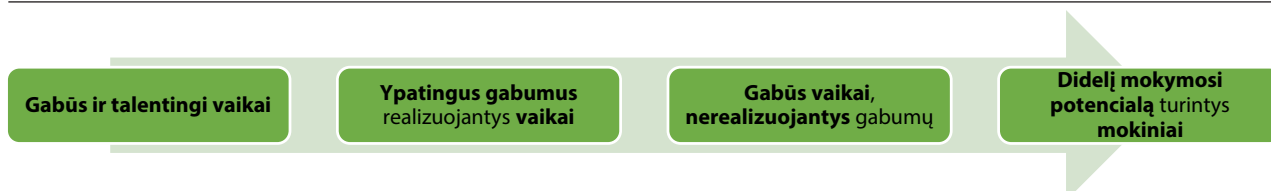
Švietimo įstatyme žodis „gabumai“ vartojamas apibrėžiant specialiuosius ugdymosi poreikius; aprašant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą; nustatant apmokėjimą už neformalųjį vaikų švietimą. Taigi, nerealizuojantys gabumų vaikai traktuojami kaip mokiniai, turintys specialiųjų poreikių ir tai reiškia, kad jiems reikalingas specialus ugdymas bei teikiama švietimo pagalba pagal poreikį.

Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos apraše (2011) trečiajai specialiųjų ugdymosi poreikių grupei priskiriami *mokiniai, turintys mokymosi sunkumų*. Tai *mokiniai, kuriems dėl nepalankios (kultūrinės (kalbinės), pedagoginės, socialinės-ekonominės) aplinkos ar susidariusių aplinkybių apribojamos asmens galimybės realizuoti savo gebėjimus*. Mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, grupei priskiriami mokiniai, *nerealizuojantys ypatingų gabumų*. Tikslinant *nerealizuotų ypatingų gabumų* apibūdinimą nurodoma, kad tai vaikai, *kurių pasiekimai neatitinka jo intelektualinių gebėjimų, kurie yra didesni nei bendraamžių (IQ 130 ar didesnis) dėl individualių (asmenybės) ir aplinkos veiksnių (šėimos, mokyklos, bendraamžių ir t. t.)*.

Jungtinėje Karalystėje (*Department for Education (DfE)*), Jungtinėse Amerikos Valstijose (*National Association for Gifted Children (NAGC)*), EBPO (*Rutigliano, Quarshie, 2021*) sąvokos *gabūs* ir *talentingi* vaikai vartojamos paraleliai. Tuo metu Lietuvos švietime (iki šiol paplitusioje retorikoje) dažniausiai vartojama sąvoka – *gabūs* vaikas. Šiuo terminu akcentuojamas ne turimų žinių lygis, o aukštesnis potencialas įgyti žinių, jas suvokti ir panaudoti. Toks terminas naudingas, nes leidžia palyginti vaikų potencialą mokytis ir išmokti vienos ar kelių veiklų bei pasiekti jose meistriškumą (Psichologės patarimai auginantiems gabius vaikus: kaip atpažinti ir į ką atkreipti dėmesį, 2020). Išskirtinių gebėjimų turintiems vaikams būdinga ankstyvesnė ir spartesnė raida (Perleth ir kt., 2000). Kiek bendraamžių vaikas turi *pralenkti*, kad būtų priskirtas gabųjų grupei, priklauso nuo požiūrio. „Eurydice“ tinklo 30 šalių narių lyginamasis tyrimas rodo, kad pagal skirtingose Europos šalyse taikomus vertinimus ir kriterijus gabūs vaikai sudaro 3–10 proc. (*Eurydice, 2006*).

Sąvokos „gabūs ar (ir) talentingas vaikas“ vartosenoje pastebima transformacija (žr. 2 pav.).

2 pav. Gabių ar (ir) talentingų vaikų sampratos evoliucija Lietuvoje 2005–2018 metais

Parengta pagal teisės aktus

Pastaraisiais metais dažniausiai vartojama sąvoka „**didelį mokymosi potencialą turintys mokiniai**“ (Girdzijauskienė, Gintilienė, Butkienė, Nasvytienė, Dragūnevičius, 2018a) – tai:

- *talentingi mokslui mokiniai, turintys išskirtinių akademinų pasiekimų;*
- *gabūs mokiniai, kurių intelektinių gebėjimų lygis yra labai aukštas;*
- *gabūs ir talentingi mokiniai, kurie turi labai aukštą intelektinių gebėjimų lygį ir pralenkia bendraamžius savo pasiekimais;*

- *gebėjimų nerealizuojantys gabūs mokiniai;*
- *mokiniai, kurie, mokytojų nuomone, pasižymi dideli mokymosi potencialą rodančiomis savybėmis.*

Remiantis gerosiomis praktikomis Lietuvoje bei suinteresuotų šalių įžvalgomis, 2021–2022 metais vykdomas profesinio tobulinimo ir šalies konkurencingumo didinimo programos „Kurk Lietuvai“ projektas „**Didelį mokymosi potencialą turinčių vaikų atpažinimas bei įgalinimas**“. Juo siekiama skatinti dialogą ir bendrą „didelį mokymosi potencialą turinčių vaikų“ sąvokos vartojimą.

Sąvoka „Didelį mokymosi potencialą turintys mokiniai“ tarsi sieja visą spektrą bendrojo ugdymo mokyklose egzistuojančių *gabių ir talentingų vaikų* ugdymo praktikų. Tačiau dėmesys sutelkiamas į mokinius, turinčius didelį mokymosi potencialą, žvilgsnis kreipiamas tik į vieną švietimo sektorių – bendrojo ugdymo mokyklą ir ten taikomas įvairias gabių ar (ir) talentingų vaikų ugdymo apraiškas.

Koncentruojant dėmesį į bendrąjį ugdymą, jis eliminuojamas iš vientisos švietimo sistemos. Todėl sąvokos vartoseną inspiruoja probleminius klausimus:

- Kodėl iš akiračio dingsta ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikai, kurie turi tam tikrų gabumų?
- Kokios gabių ar (ir) talentingų jaunuolių bei suaugusiųjų tęstinio ugdymo(si) galimybės?

Kaip atpažinti gabūs ar (ir) talentingi vaikai Lietuvoje?

Formaliajame ugdyme vaikų gabumai atpažinti pagal specialią atpažinimo (įvertinimo) tvarką (žr. 1 lentelėje). **Neformaliajame vaikų švietime** menai gabių ir talentingų vaikų atpažinimą, jų meninių gebėjimų atskleidimą atlieka kryptingo meninio ugdymo programas vykdančios mokyklos pagal įvairias gabių vaikų paieškos sistemas ir meninių gebėjimų atskleidimo metodikas.

Vaikų gabumams atpažinti gali būti naudojami įvairūs šaltiniai: mokinys, mokytojas, tėvai (globėjai, rūpintojai) (suteikiantys informacijos apie vaiko interesus, užsiėmimą, laisvalaikį) bei mokslo draugai (Narkevičienė, 2000).

Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras (dabar NŠA Švietimo pagalbos departamentas) nuo 2015 metų vykdo su mokinių gebėjimų atpažinimu ir pagalbos plėtra susijusius ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų remiamus projektus: 2015–2019 metais „Mokinių akademinų gebėjimų atpažinimo ir jų ugdymo kokybės plėtra“ ir 2019–2022 metais „Mokinių gebėjimų atskleidimo ir jų ugdymo sistemos plėtra“.

Vykdam projektą „Mokinių akademinų gebėjimų atpažinimo ir jų ugdymo kokybės plėtra“ švietimo pagalba suteikta 3 625 mokiniams, iš jų 89 perkelti į kitą klasę arba baigė formaliojo švietimo programą.

Šiame projekte 742 švietimo įstaigų darbuotojai dalyvavo kvalifikacijos tobulinimui parengtose neformaliojo švietimo programose.

Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis finansuojamu projektu „Mokinių gebėjimų atskleidimo ir jų ugdymo sistemos plėtra“ dalyvauti veiklose, kurių metu gilinamos žinios apie mokslą ir technologijas, planuota įtraukti 1 500 mokinių. Šiame projekte 588 švietimo įstaigų darbuotojai dalyvavo kvalifikacijos tobulinimui parengtose neformaliojo švietimo programose.

Nacionalinės švietimo agentūros (toliau – NŠA) vykdytais projektais pagalba suteikta:

- 5 125 mokiniams iš 325,7 tūkst., tai **sudaro 1,6 proc.**
- mokymuose dalyvavo 1 330 švietimo įstaigų darbuotojų iš 28 245, tai **sudaro 4,7 proc.**

Mokinių atpažinimas (įvertinimas) – tai tyrimu grindžiamas, daugiapakopis planas, kai, sujungiant kelis informacijos šaltinius apie vaiką, priimamas sprendimas dėl jo tolesnio ugdymo ar pagalbos. Didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių atrankos tvarkoje (Girdzijauskienė, Gintilienė, Butkienė, Nasvytienė, Dragūnevičius, 2018b) mėginta suderinti kokybinius bei kiekybinius vaikų gabumų atpažinimo būdus, kurie leidžia daryti įmanomai objektyvias, duomenimis pagrįstas išvadas (žr. 1 lentelėje).

1 lentelė. Didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių atpažinimo (įvertinimo) procedūros

Etapai	Tyrimas	Metodai ir būdai	
		Kokybiniai	Kiekybiniai
Pasirinkimas ir atranka	Ugdymo dalyvių (tėvų (globėjų, rūpintojų), mokytojų, bendraamžių, vaiko) nuomonės tyrimas.	Naudojami mokinių pasiekimų patikrinimo duomenys (vaiko mokymosi rezultatai, konkursinės veiklos rezultatai, standartizuotų testų rezultatai, kiti vaiko veiklos produktai).	
	Išvada dėl preliminaraus didelį potencialą turinčių mokinių sąrašo		
Atpažinimas (diagnostika) ir gabumų patvirtinimas	Vaikų gebėjimų atpažinimui ir gabumų nustatymui skirta ugdymo dalyvių (tėvų (globėjų, rūpintojų), mokytojų, švietimo pagalbos specialistų) apklausa (interviu). Atrankos ir diagnostiniais tikslais naudojamų testų palyginimas.	Vaikų gebėjimų (intelektu, kūrybiškumo, pasiekimų) testavimas. Vaikų gebėjimų atpažinimui ir gabumų rangavimui, nominavimui skirtos anketos.	
	Išvada, patvirtinanti, kad yra didelį potencialą turinčių mokinių		
Ugdymo strategijos ir taktikos projektavimas (modelio intervencija į ugdymą)	Ugdymo programos mokiniui modifikavimas. Modulių (matematikos, lietuvių kalbos, pasaulio pažinimo ar (ir) gamtos mokslų) parengimas.		
	Išvada dėl pagalbos mokiniams teikimo		

Parengta pagal Narkevičienę B. (2007); Girdzijauskienę S., Gintilienę G., Butkienę D., Nasvytienę D., Dragūnevičių K. (2018)

Vykdamas kompleksinį psicho-edukacinį didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių įvertinimą, vadovaujamas lygių galimybių, atsakomybės, dinamiskumo ir tęstinumo, teisingumo, objektyvumo, veiksmingumo principais (Girdzijauskienė, Gintilienė, Butkienė, Nasvytienė, Dragūnevičius, 2018).

Lietuvos **mokinių akademinį gebėjimų atpažinimo sistemai adaptuota ir pritaikyta viena iš pasaulyje taikomų vaikų intelektualinių gebėjimų įvertinimo priemonių** – Cattello fluidinio intelekto testas (CFT20-R). Jo pagrindu sukurta mokinių akademinį gebėjimų atpažinimo ir vertinimo metodika bei 2018 metais pasirodžiusios metodinės rekomendacijos Lietuvos pedagogams ir psichologams. Sukurtą gebėjimų atpažinimo ir įvertinimo metodiką papildė 2–4 kl. ir 5–8 kl. **vaikų gebėjimų atpažinimui ir gabumų rangavimui parengti klausimynai**. Tyrimo pagrindu sudaryti metodiniai nurodymai mokytojams, mokyklų psichologams, patarimai tėvams (globėjams, rūpintojams) žinomi ir iš dalies taikomi.

Kiekvieno vaiko gebėjimų atpažinimas ir įvertinimas reikalingas, kad kiekvienas mokytojas turėtų galimybę patenkinti unikalios vaiko ugdymo(si) poreikius. 2021 metais atliktu kokybiniu 10 bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų nuomonių tyrimu (Va-

liušytė, Lamanuskas, 2021) nustatyta, kad „didžioji dalis mokytojų geba apibūdinti gabius mokinius, pasitiki savo kompetencija juos identifikuoti“. **Mokytojai, kvalifikacijos tobulinimo programose įgiję kompetencijų**, stiprina ir plėtoja gebėjimus siekti didesnės kiekvieno mokinio pažangos. Tokiu būdu siekiama sumažinti gebėjimų nerealizavusių ir anksti iš švietimo sistemos pasitraukusių bei bendrojo ugdymo programos nebaigusių asmenų skaičių.

NŠA 2019–2022 metais vykdyto projekto „Mokinių gebėjimų atskleidimo ir jų ugdymo sistemos plėtra“ (kurio metu parengtos Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro vykdyto projekto rekomendacijos, 2018) metu **Lietuvoje sukurtos 2–8 kl. mokinių gebėjimų atpažinimo ir jų ugdymo kokybės gerinimo sistemos prielaidos**, skirtos pritaikyti vaikų gabumų paieškos ir gebėjimų atpažinimo priemonės bendrojo ugdymo vaikų mokymosi potencialui nustatyti. Sukurta didelį mokymosi potencialą turinčių vaikų paieškos, atpažinimo tvarka. Patvirtintos kvalifikacijos tobulinimo programos, kuriomis mokytojai ir psichologai turi galimybę įgyti bazinių žinių apie vaikų gabumų atpažinimą ir jų formalųjį bei neformalųjį ugdymą.

Projektu „Mokinių akademinų gebėjimų atpažinimo ir jų ugdymo kokybės plėtra“ sukurta ir išbandyta mokinių gebėjimų akademinėje srityje atpažinimo metodika. Parengta didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių atrankos tvarka (2018). Kol kas vaiko gabumų ar (ir) talentų atpažinimo tvarumas neužtikrintas visoms mokykloms ir kiekvienam didelį potencialą turinčiam asmeniui. Vaikų gabumų tyrimą komplikuoja mažos apimties (2–4 kl. ir 5–8 kl.) mokinių gabumų identifikavimas; turinio siaurumas (moduliai skirti lietuvių kalbai, matematikai ir gamtos mokslams).

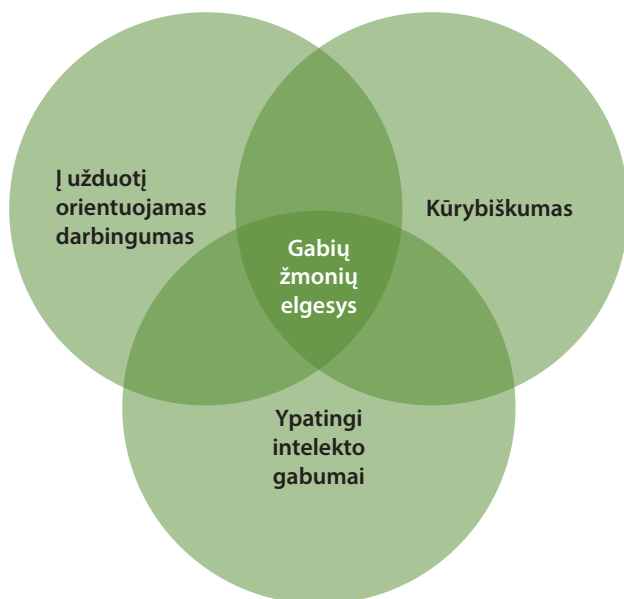
Aprobuota gabumų atpažinimo ir vertinimo metodika bei parengta mokinių atrankos tvarka suponuoja probleminius klausimus:

- Kaip metodiką padaryti prieinamą visiems?
- Kaip užtikrinti, kad kiekvieno (vaiko, jaunuolio ar suaugusiojo) gabumai būtų atpažinti ir įvertinti?
- Kokiomis priemonėmis stebėti gabumų raiškos dinamiką erdvės ir laiko atžvilgiu?

Kokie efektyviausi gabių vaikų ugdymo modeliai taikomi įvairiose pasaulio šalyse?

Egzistuoja dešimtys programų (integruotų, paralelinio mokymo; mentorystės) ir modelių (autonominis besimokančiojo, individualizuoto, personalizuoto mokymo, mokyklos praturtinimo, piramidės, orientavimosi į pasiekimus), skirtų gabiųjų ugdymo progra-

3 pav. Trijų žiedų gabumų koncepcija

Šaltinis: Renzulli, 1986

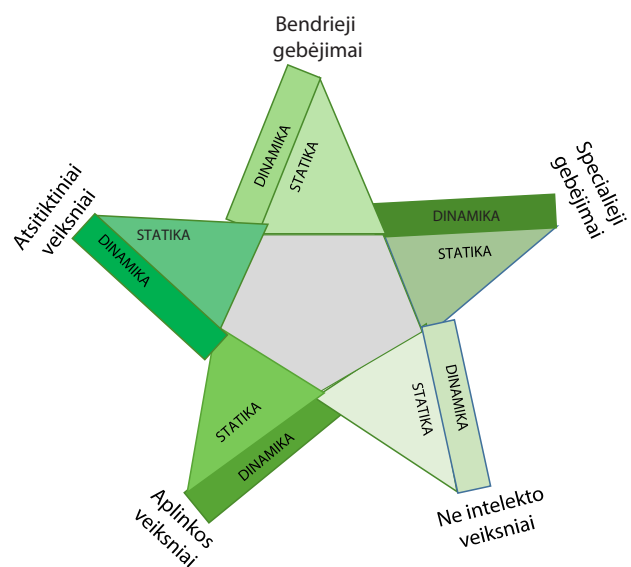
Koncepciją sudaro kognityvinių bei nekognityvinių gebėjimų ir vidinio žmogaus aktyvumo sinergijos sąveika.

Holistinė trijų žiedų gabumų koncepcija radikaliai keitė iki tol nusistovėjusį požiūrį į gabiųjų ir talentingųjų identifikavimą.

mų kūrimui ir projektavimui. Kiekvienoje iš jų atsižvelgiama į gebėjimų identifikavimą, ugdymo programas ir teikiamų paslaugų tęstinumą. Taigi, **gabumo sampratų koncepcijos, kaip atskaitos taškas, lemia gabiųjų ugdymo teorinių modelių įvairovę.**

Tarptautinį pripažinimą pelno trys gabumo koncepcijos – J. Renzulli – trijų žiedų; A. Tannenbaum – psichosocialinė; F. Gagne – diferencijuota gabumų ir talentingumo.

4 pav. Psichosocialinė gabumų koncepcija

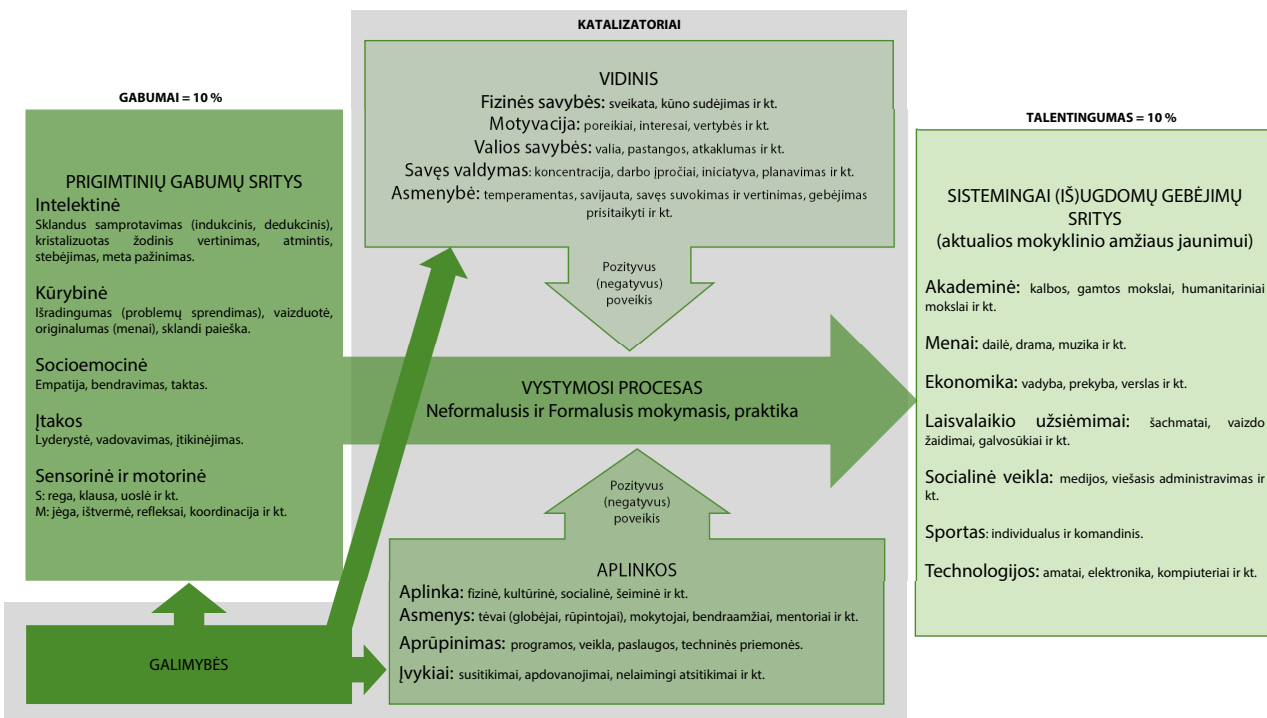
Šaltinis: Tannenbaum, 1983

Koncepciją sudaro individo intelekto, asmenybės savybių ir aplinkos kintamųjų kompleksinė sąjunga.

Šalia bendrųjų ir specialiųjų gebėjimų jungiamos asmenybės galimybės, aplinkos ir atsitiktiniai veiksniai. Penkių elementų statiška ar dinamiška raiška sudaro prielaidas gabumų transformavimui ir yra orientuojama į pasiekimus.

Diferencijuotą gabumų ir talentingumo koncepciją sudaro asmenybės prigimtinės gebėjimų sritys ir vidiniai bei išoriniai katalizatoriai, sąlygojantys gebėjimų virsmą talentais.

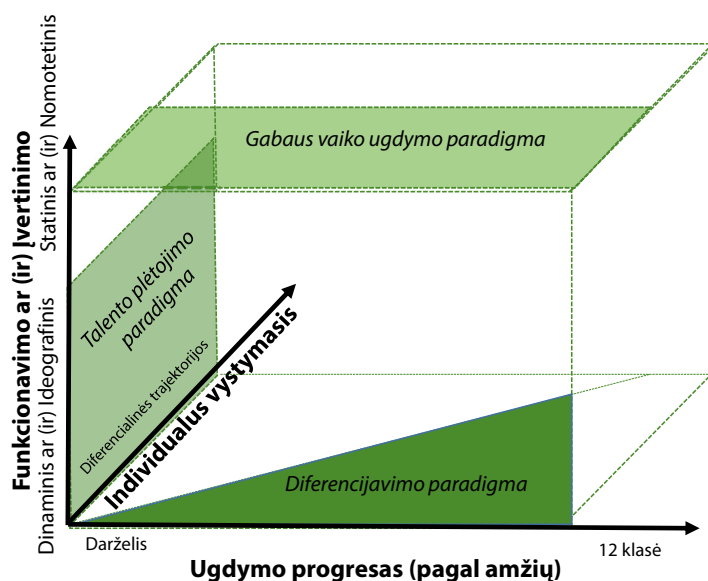
5 pav. Diferencijuota gabumų ir talentingumo koncepcija

Šaltinis: Gagne, 2004

Išskiriamos trys **gabių ar (ir) talentingų vaikų ugdymo praktikos paradigmos** (Dai, Chen, 2013): gabaus vaiko, talento plėtojimo ir diferencijavimo (žr. 6 pav.).

6 pav. Gabių mokinių ugdymo praktikos įvairovės ženklinimas trimatėje erdvėje

Šaltinis: Dai, Chen, 2013

Gabaus vaiko ugdymo paradigma dominavo beveik visą XX a. Ji atspindi atskirą konkrečiam vaikui sukurtą ir savarankiškai realizuojamą programą, kaip ugdymo modelį. Gabaus vaiko paradigmos tikslas – gabių mokinių ugdymas puoselėjant jų mąstymo ir lyderiavimo savybes.

XX a. paskutiniame dešimtmetyje Jungtinėse Amerikos Valstijose įvesta ir išplėta **talento plėtojimo paradigma**. Ji pagrįsta ugdymo sąlygų ir procesų praturtinimu – mokiniai, padedant mentorui, savarankiškai mokosi įvairiose aplinkose, tokiu būdu siekiama, kad mokinys taptų smalsiu tyrinėtoju.

Diferencijavimo paradigmos ištakomis laikomas XX a. vidurys, o XXI a. pradžioje ji išplėtojama realizuojant specialųjį ugdymą. Šios paradigmos tikslas – atliepiant individualius vaiko poreikius, viršyti privalomąją mokyklinę programą ir siekti pažangos. Gabių ugdymo veiksmingumas ir kokybė (Chen, Yun ir Zhou, 2012) turi būti gerinami tinkamai naudojant technologijas. Technologijų plėtra ir skverbtis švietimo sistemai suteikia galimybių keisti turinį, skaitmeninę informaciją ir (arba) mokymosi išteklius; integruoti elektronines knygas; įtraukti sąveikiuosius projektus; derinti skir-

tingas ugdymo formas ir būdus (nuotolinės, mišriosios pamokos (veiklos)); naudotis skaitmeninių išteklių platformomis; plėtoti skirtingų lygių mentorystę.

Tyrimais nustatyta, kad gabūs vaikai turi pačių įvairiausių specialiųjų ugdymo(si) poreikių (Van Tassel-Baska, 1987). Jie gali ne tik sėkmingai mokytis, bet ir turėti mokymosi sunkumų ar kitų sutrikimų – tai susiję su žemu savęs vertinimu, mokymosi motyvacijos trūkumu, netinkamu tėvų (globėjų, rūpintojų) elgesiu, emociniais konfliktais, sveikatos problemomis ir pan. Todėl gabių vaikų ugdymas ir pagalbos sistemos integravimas į ugdymą(si) bei darni ugdymo sąveika – neatsiejami.

Įvairiose šalyse bandoma pažintinėmis dienomis ir atviro mokymo savaitėmis didinti nacionalinį supratimą apie gabumus. Viešinio kampanijomis siekiama suteikti visuomenei informacijos apie besimokančiųjų pasiekimus; sutelkti bendruomenę; skatinti mokyklų vadovų, mokytojų, švietimo pagalbos specialistų profesinį tobulėjimą bei užsidegimą stiprinti gabių asmenų akademinius rezultatus, skatinti jų sėkmingą įtrauktį švietimo sistemoje (Rutigliano, Quarshie, 2021).

Kaip Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose ugdomi gabūs ir talentingi mokiniai?

Vadovaujantis Švietimo įstatymu, **formaliajame ugdyme** gabūs vaikai, kaip specialiųjų poreikių turintys, turi būti atpažinti, nustatytas jų gabumų lygis ir projektuojamas tinkamas specialusis ugdymas, pagal poreikį teikiama švietimo pagalba. Švietimo pagalbą, mokinių gabumų ir gabių mokinių ugdymosi poreikių įvertinimą, pagalbos priemonių pasiūlymus teikia pedagoginės ir psichologinės tarnybos, mokyklos psichologai.

„Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose. 2020. Finansavimas“ apžvalgoje pateikiami duomenys, kad kasmet didėja valstybės skiriamos mokymui skirtos lėšos. Švietimo mokslo ir sporto ministerijos duomenimis, mokinio krepšelio (vėliau klasės krepšelio) lėšų dalis metams pedagoginei psichologinei pagalbai organizuoti nuo 2015 iki 2019 metų išaugo du kartus (nuo 6,6 iki 13,4 euro mokiniui metams), tačiau formalųjį švietimą papildančio ugdymo programoms finansuoti dalis padidėjo tik 0,5 euro (nuo 17,5 iki 18 eurų mokiniui metams).

Nenustačius vaiko specialiųjų poreikių, bet stebint iš bendraamžių išsiskiriančius vaikus, jie ugdomi bendraja tvarka arba pagal mokykloje susiklosčiusias tradicijas (pvz. atranka pagal mokinių interesus ar pažangumą, papildomų mokymo programų (modulių) pasiūla). Šiuo atveju primintinas mokslininkų perspėjimas, kad geriau besimokantys ir geriau motyvuoti

mokiniai neturi būti tapatinami su gabiais ar talentingais mokiniais. Juo labiau, kai vaikų gebėjimai neištirti ir neidentifikuoti, tai nesudaro pagrindo skirti papildomų lėšų pedagoginei pagalbai organizuoti. Tuomet mokytojams darbas tik sudėtingėja, nes tenka bendra tvarka planuoti ir vykdyti ugdymą labai skirtingiems (gebėjimais, motyvacija, interesais ir t. t.) mokiniams.

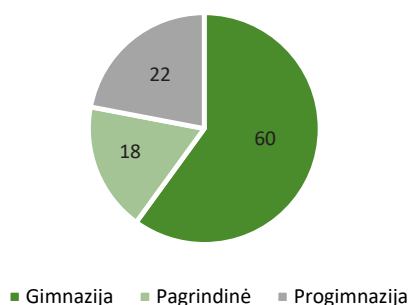
Lietuvos švietimo dokumentų analizė rodo, kad „Gimnazijos koncepcijoje“ (1995) nurodytas šios švietimo įstaigos tikslas – sudaryti sąlygas gabiams (moksliui, menui, technikai ir kt.) moksleiviams intensyviai plėtoti įgimus gabumus ir polinkius. Vėlesnėje „Gimnazijos koncepcijos“ (1999) redakcijoje nurodoma, kad „specializuotis ugdyti specifinių gabumų vaikus turėtų tik nedidelė dalis tam tikslui sukurtų gimnazijų. Tuo būdu gimnazija neteko vienos iš savo išskirtinių idėjų – gabių mokinių ugdymo“ (Dukynaitė, 2010). Nuo 2000 metų vykdytas profilinis mokymas nereikalavo specialaus mokinių pasirengimo ir ypatingų gabumų pradedant pagilintą dalykų mokymą ar tikslinius kursus.

Gabių ir talentingų vaikų ugdymas, kaip reikšminga ugdymo proceso dalis, stebima bendrojo ugdymo mokyklų išorinio vertinimo metu nuo 2007 metų iki šiol. Gabių ir talentingų vaikų ugdymo galimybių atsispindi mokyklų išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos apraše (2018) visuminio vertinimo metodikos antros srities „Ugdymas(is) ir mokinių patirtys“ temos „Ugdymo planavimas“ rodiklyje „Orien-

tavimasis į mokinių poreikius“, kurio vienas iš raktinių žodžių – gabių ir talentingų vaikų ugdymas.

Pagal 2009–2010 metų išorinio mokyklų vertinimo duomenis, iš stebėtų 85 bendrojo ugdymo mokyklų, „gabių ir talentingų vaikų ugdymas nebuvo įvertintas kaip labai gerai organizuojamas (kryptingai, sistemingai)“ (Čiuladienė, 2012). Pagal NŠA išorinio vertinimo duomenis, nuo 2017 metų yra mokyklų, demonstruojančių gabių ir talentingų vaikų ugdymo raišką aukščiausiu (4) lygiu (žr. 7–8 pav.), tačiau ben-

7 pav. 2017–2019 metais vertintų mokyklų dalis (proc.) pagal tipą, kuriose stebėtas aukščiausio (4) lygio gabių ir talentingų vaikų ugdymas

Šaltinis: NŠA

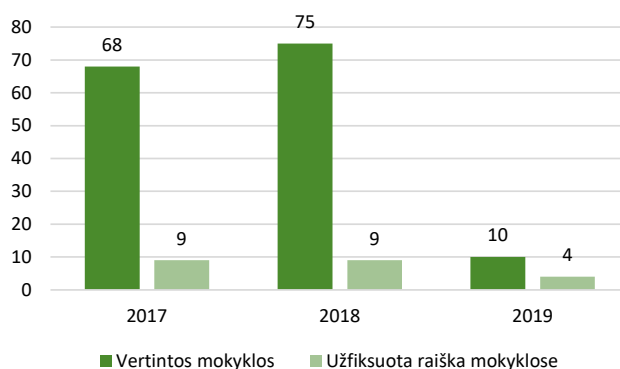
Vadovaujantis NŠA bendrojo ugdymo mokyklų išorinio vertinimo duomenimis, gabių ir talentingų vaikų ugdymo galimybės Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose po truputį auga: nuo 2017 metų kasmet yra mokyklų, demonstruojančių gabių mokinių ugdymo raišką aukščiausiu (4) lygiu.

Pagal mokyklos veiklos kokybės vertinimo metodiką, stebimas ugdymo procesas fiksuojamas pamokos (veiklos) stebėjimo formoje. Gabių ir talentingų

drojo ugdymo mokyklose gabių ir talentingų vaikų ugdymo galimybės gerėja po truputį.

2017–2019 metais, iš 153 mokyklų, 22 mokyklose (14,4 proc.) gabių ir talentingų vaikų ugdymas įvertintas aukščiausiu lygiu – labai gerai organizuojamas (kryptingai, sistemingai). Gabiausių vaikų ugdymas išplėtotas gimnazijose, nepriklausomai nuo vietovės. Tuo metu progimnazijose užfiksuota ugdymo įvairovė būdinga tik vertintose didmiesčių mokyklose.

8 pav. 2017–2019 metais vertintų mokyklų skaičius ir jose užfiksuotos gabių ir talentingų vaikų ugdymo apraiškos aukščiausiu (4) lygiu

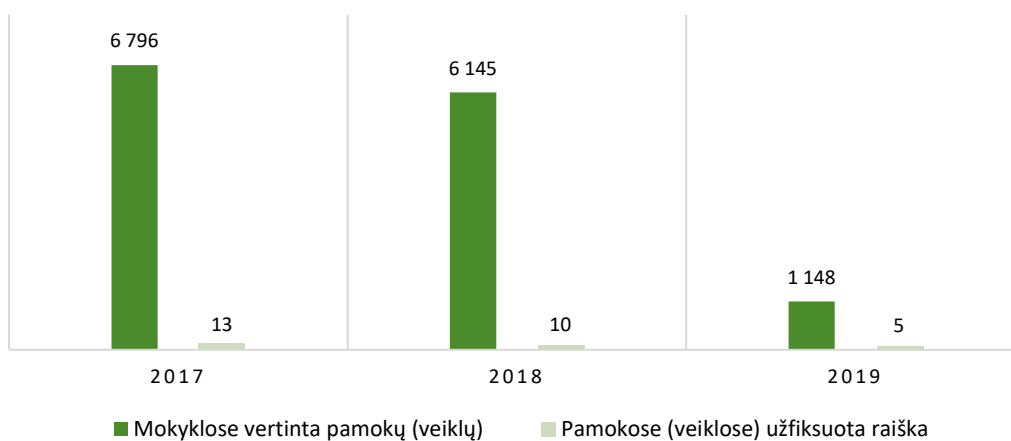

Šaltinis: NŠA

vaikų ugdymas atskleidžiamas stebėjimo formos dalyje „Vadovavimas kiekvieno mokinio ugdymuisi“.

Vertinant mokyklos veiklą naudojami 5 vertinimo lygiai. Aukščiausias – 4 lygis, kai užfiksuotos veiklos raiška yra *labai gera: veiksminga, išskirtinė, kryptinga, savita, kūrybiška*. Aukščiausio lygio veiklos raiška dominuojanti ir sektina – ją verta skleisti už mokyklos ribų.

9 pav. 2017–2019 metais vertintų pamokų (veiklų) skaičius ir jose nustatytas aukščiausio (4) lygio gabių ir talentingų vaikų ugdymas, kuris išskirtas kaip stiprusis veiklos aspektas

Šaltinis: NŠA

Mokyklos veiklos kokybės vertinimo metodikoje *gabių ir talentingų vaikų ugdymo* turinys detalizuojamas paaiškinimu:

Mokytojai laiku pastebi ir tinkamai ugdo kiekvieno mokinio gabumus bei talentus. Ypatingų, bendraamžių lygį pranokstančių gabumų turintiems mokiniams kuriami specialūs ugdymosi iššūkiai ir ugdymo būdai. Ugdydama gabius mokinius, mokykla bendradarbiauja su kitomis institucijomis, socialiniais partneriais, neformaliojo švietimo mokytojais.

2017–2019 metais išorinio vertinimo duomenimis, 14 089 pamokų (ugdymųjų veiklų) stebėjimo formose rasti 28 (tai sudaro 0,2 proc.) įrašai, susiję su *gabių ir talentingų vaikų ugdymo* priskyrimu aukščiausiam (4) lygiui, kuris taip pat įvardytas kaip stiprusis aspektas. Daugiausia (10) įrašų susiję su *sąlygų sudarymu* gabiams mokiniams atsiskleisti. 3 mokyklų pamokų (veiklų) stebėjimo formose konkrečiai nurodyta, kad *vykdomas mokymo diferencijavimas* pagal mokinių gebėjimus, pasiekimų lygius. 4 stebėjimo formose nurodoma, kad gabūs mokiniai *gauna specialių arba papildomų, kūrybinių užduočių*. 4 stebėjimo formose pabrėžiama, kad gabiams mokiniams *kuriami įvairūs mokymosi iššūkiai*. 2017–2019 metais mokyklų išorės vertinimo pamokų (veiklų) stebėjimo formų įrašų kokybinė analizė rodo, kad pavieniai bendrojo ugdymo mokytojai turi žinių apie mokinių gebėjimų ugdymo strategijas ir taktikas.

Nagrinęjant bendrą 2017–2019 metais stebėtą ugdymo praktiką **dažniausiai bendrojo ugdymo mokyklose taikytas diferencijavimas** pagal mokinių gebėjimus, polinkius ir interesus. Technologijų

plėtra ir skverbtis švietime leidžia mokytojams lengviau taikyti diferencijuotą mokymą mokinių kūrybinei ir pažintinei veiklai stimuliuoti (motyvuoti). Ugdymo diferencijavimui pasitarnauja NŠA paskelbti viešai prieinami parengti specialieji lietuvių kalbos, matematikos ir gamtos mokslų moduliai (nuo 3 iki 8 kl.) aukštesnių gebėjimų turintiems vaikams. Tikslingas ir struktūruotas technologijų naudojimas klasėje gali „praplėsti mokymąsi“ ir tam tikrais atvejais prisidėti, kad pasiekimų rezultatai būtų geresni. Taigi, „diferencijavimas labai naudingas ne tik ypač gabiems asmenims, bet ir įvairioms mokinių grupėms, daugeliui mokinių“ (OECD, 2018).

Antroji mokytojų taikyta strategija – ugdymo turinio praturtinimas. Vadovaudamasis šia strategija, mokytojas lengvai įtraukia visus mokinius, įskaitant ir gabiuosius. Ši strategija leidžia aukščiausiu lygiu tiesiogiai reaguoti į mokinių poreikius ir atitinkamai išlaikyti jų aktyvumą. Praturtindamas ugdymo turinį mokytojas atliepia platesnį mokinių gebėjimų spektrą.

Trečioji strategija – ugdymo spartinimas – viena veiksmingiausių poveikio priemonių, tačiau reikalauja papildomų mokyklos išteklių, todėl retai taikoma.

2021 metais atliktas kokybinis 10 bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų nuomonių tyrimas (Valiušytė, Lamanuskas, 2021) rodo, kad „egzistuoja tam tikri skirtumai tarp analizuotų mokyklų. Vienos mokyklos sistemingai ir kokybiškai ugdo gabiuosius, o kitose nėra bendrų susitarimų dėl gabųjų ugdymo, trūksta sistemos, pagalbos mokytojams ir mokiniams“.

Net ir dabar turime pavyzdžių, kai pradinėje mokykloje buvo vykdyta gabiams ar didelį mokymosi potencialą turintiems mokiniams skirta programa, o vaikui baigus pradinę mokyklą, „kitoks“ ugdymas nutrūksta, visas įdirbis „išbarstomas“. Tose šalyse, kuriose gabių vaikų ugdymo tradicijos formuojamos ir puoselėjamos ilgesnį laiką bei egzistuoja atpažinimo ir ugdymo sistema, labai aiškiai deklaruojama, kad gabūs (didelio mokymosi potencialo) vaikai didžiausias šalies turtas ir jį turintį pirmiausia reikia investuoti, o tada tikėtis grąžos. Lietuvoje apie investavimą į šiuos vaikus visos švietimo sistemos mastu kol kas nėra net kalbama.

Šaltinis: Girdzijauskienė, „Bernardinai.lt“, 2021

Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų 2017–2019 metų išorinio vertinimo duomenimis, gabių ir talentingų vaikų ugdymas aukščiausiu (4) lygiu sudaro nedidelę dalį – 14,4 proc. Tai leidžia teigti, kad gabių ir talentingų vaikų ugdymas vykdomas nesistemiškai, daugeliu atvejų ugdymo organizavimo sėkmė priklauso nuo mokytojo kompetencijos ir entuziazmo.

Mokytojų pasirengimo ir turimų aukščiausio lygio kompetencijų nepakanka tinkamai planuoti ir organizuoti ugdymo procesą taip, kad palankiai atsiskleistų gabūs ir talentingi vaikai. Tai inspiruoja naujus probleminius klausimus:

- Kaip paskatinti mokytojus ne tik deklaruoti, bet ir demonstruoti mokinių, turinčių didelį mokymosi potencialą, ugdymo galimybių plėtotę?
- Kokias priemones parengti ir kaip jas pateikti pedagogams?
- Kaip sustiprinti pedagogų kompetencijas ugdyti gabius ar (ir) talentingus vaikus?

Bendrojo ugdymo mokyklose ugdomų mokinių gebėjimų raiška atsispindi jų dalyvavimu nacionalinėse dalykinėse olimpiadose, konkursuose ir net tarptautiniuose renginiuose. Lietuvos mokinių

neformaliojo švietimo centro (toliau – LMNŠC) metinių veiklos (2018–2021 metų) ataskaitų analizė rodo, kad kuriamos galimybės papildomai mokytis ir bendrauti gabiems ir talentingiems vaikams (žr. 2 lentelėje).

2 lentelė. 2018–2020 metais* sudarytos papildomos galimybės gabiems ir talentingiems vaikams mokytis ir bendrauti

	2018 metai	2019 metai	2020 metai **
Organizuotų nacionalinių dalykinių olimpiadų ir konkursų skaičius	31	35	36
Organizuotų mokinių atrankos ir pasirengimo stovyklų skaičius	14	20	nėra duomenų
Tarptautiniuose renginiuose dalyvavusių Lietuvos mokinių komandų skaičius	23	24	10
Tarptautiniuose renginiuose dalyvavusių Lietuvos mokinių skaičius	113	128	nėra duomenų
Dalyvavimo tarptautiniuose renginiuose rezultatai	40 individualių medalių (3 aukso, 17 sidabro, 20 bronzos) 11 pagyrimo raštų 3 prizinės vietos – 6 komandiniai medaliai (3 sidabro, 3 bronzos)	37 individualūs medaliai (6 aukso, 6 sidabro, 25 bronzos) 10 pagyrimo raštų 5 prizinės vietos 1 specialusis prizas –	nėra duomenų
Šalies renginiuose dalyvavusiųjų skaičius (iš viso)	7 000	7 300	3 000

* Pateikiami atvirai skelbiamų LMNŠC metinių veiklos (2018–2021 metų) ataskaitų duomenys.

** Dėl pandemijos visi 2020 metais planuoti tarptautiniai renginiai, pasirengimo stovyklos – neįvyko.

Šaltinis: LMNŠC

Naudojant LMNŠC infrastruktūrą organizuojami STEAM (gamtos mokslų (angl. *Science*), technologijų (angl. *Technology*), inžinerijos (angl. *Engineering*), menų ar (ir) dizaino (angl. *Art*) ir matematikos (angl. *Mathematics*) edukaciniai užsiėmimai, jaunojo tyrėjo laboratorijoje vyksta edukacinės programos („Eksperimento magija“, „Mikroorganizmai aplink mus“, „Mikroorganizmų identifikacijos pagrindai“), mobilieji mokslinių laboratorijų vizitai. Tačiau COVID-19 pandemija ženkliai apribojo papildomų veiklų pasiūlą bei mokinių aktyvumą.

Neformaliojo švietimo veiklų pasiūla palanki mokiniams, turintiems gabumų. Išskirtinos 3 neformaliojo švietimo veiklų sritys – muzikos ir menų, kūno kultūros, išskirtinių akademinių pasiekimų. Šias veiklas paprastai remia fondai (pvz.: Mstislavo Rostropovičiaus labdaros ir paramos fondas „Pagalba Lietu-

vos vaikams“ ir kt.) arba finansuoja rėmėjai ir dalyviai asmeninėmis lėšomis (pvz. viešoji įstaiga „Nacionalinė moksleivių akademija“).

VšĮ „Nacionalinė moksleivių akademija“ (toliau – NMA) – unikali papildomo ugdymo institucija, skirta mokslui ir muzikai gabiems vaikams. Komer cinėse mokymosi programose dalyvauja 6–11 kl. mokiniai, kurie gilina žinias nagrinėdami tokius dalykus, kaip biologija ir biochemija, chemija, ekonomika ir vadyba, fizika, informatika, lietuvių filologija, matematika, muzika. Nuo 2004 metų NMA ugdymo programas baigė daugiau nei 1 500 talentingiausių vaikų iš įvairiausių Lietuvos kampelių, kurie aktyviai dalyvauja respublikinėse olimpiadose ir konkursuose, apdovanojami medaliais tarptautinėse olimpiadose.

Jei skaičiuotume 3 proc. gabių mokinių teorinę dalį nuo viso mokinių skaičiaus, tai būtų 9 811 gabiųjų Lietuvoje. Formalųjį švietimą papildantis ugdymas tik iš dalies aprėpia hipotetinę gabiųjų vaikų populiaciją. Tuo metu mokinių tėvų (globėjų, rūpintojų) arba rėmėjų lėšomis finansuojamas neformalusis vaikų švietimas netenkina lygybės ir teisingumo principų ir nesukuria prielaidų visiems gabumų turintiems mokiniams save tinkamai išreikšti.

Skirtingos socialinės, kultūrinės, ekonominės sąlygos ir mokinių gabumų įvairovė bei sparta inspiruoja naujus probleminius klausimus:

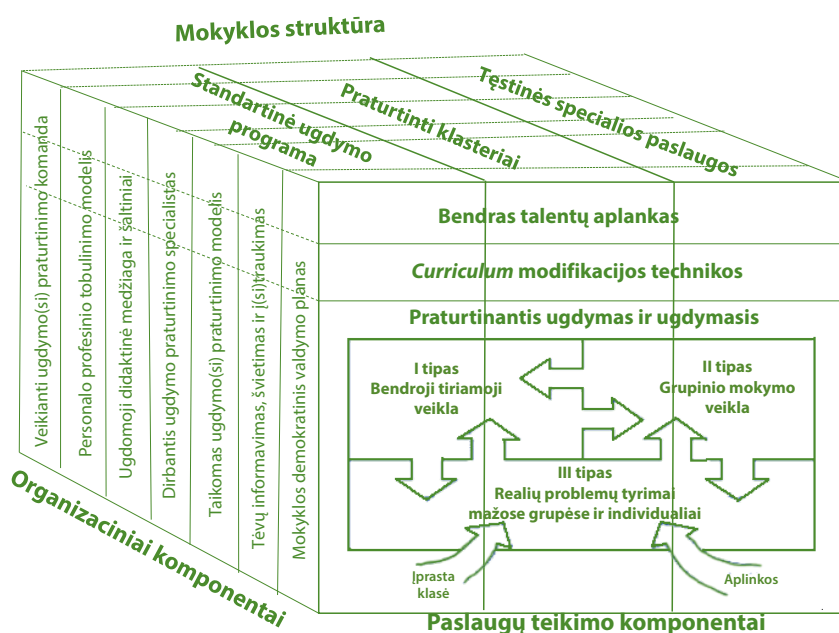
- Kaip įvertinti formaliojo ir neformaliojo švietimo ugdomąjį poveikį?
- Kokių būdu atskirti ar (ir) identifikuoti mokyklų rezultatus?
- Kaip neformaliojo švietimo kompensuoti nepalankias socialines, kultūrinės, ekonomines gabaus ar (ir) talentingo vaiko vystymosi sąlygas?
- Kaip integruoti formalųjį ir neformalųjį gabių ar (ir) talentingų vaikų ugdymą ir ugdymąsi, tokiu būdu sukuriant tikslingą poveikį asmenybės brandai?

Kokios gabių ar (ir) talentingų asmenų ugdymo perspektyvos?

Gabių vaikų ugdymo galimybės pateikiamos Renzulli, Reis (1997) mokyklos praturtinimo modelyje (žr. 10 pav.), t. y. derinamos skirtingos dimensijos – jungiamos institucijos (mokyklos), plėtojama pagalbos sistema bei didinama ugdymo organizavi-

mo įvairovė. Bendra visų trijų dimensijų plėtra užtikrina sistemingą ir visapusišką mokyklos praturtinimą. Tuomet ugdymo procese atsispindi, pvz.: spartesnis bazinių žinių įgijimas, aukštesnis abstrakcijos lygis, išplėstas žinojimo laukas, dominančios srities pasirinkimas ir gilesnis jos studijavimas, ilgiau trunkanti projektinė veikla, įvairūs tyrinėjimai.

10 pav. Mokyklos praturtinimo modelis

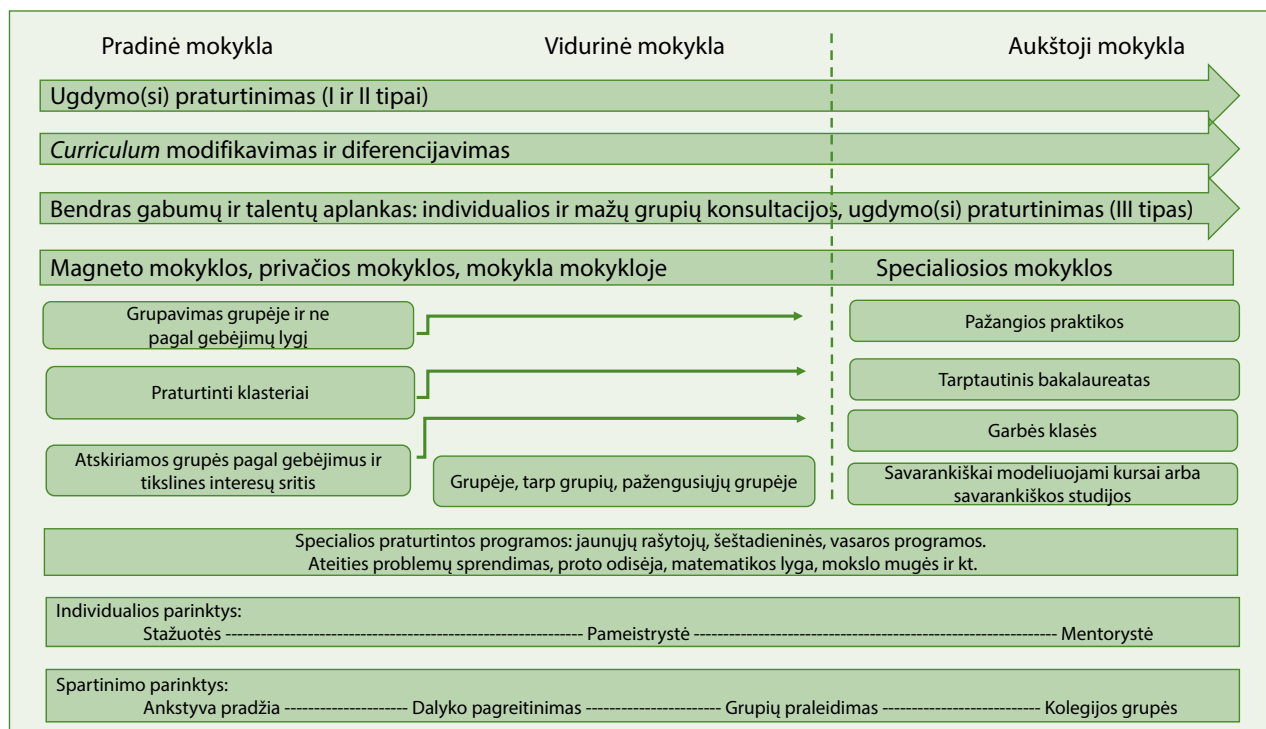

Šaltinis: Renzulli, Reis, 1997

Įgyvendinant mokyklos praturtinimo modelio triadą įtraukiami visi mokyklos mokiniai, atsižvelgiant į kiekvieno interesus, mokymosi stilių ir būdą. Šiuo modeliu užtikrinamas kiekvieno mokymas ir mokymasis aukštesniu lygiu, įgyjant vis sudėtingesnių patirčių. Taigi, mokyklos praturtinimo modelis skirtas visų mokinių stiprybėms ir talentams ugdyti, įtraukti akademiškai gabius mokinius.

Asmenybės branda ir gebėjimų plėtotė – permanentinis procesas, vykstantis nuo gyvenimo pradžios iki gyvenimo pabaigos. Mokslininkų siūlomas horizontalus gabių asmenų ugdymo modelis jungia visas švietimo pakopas (žr. 11 pav.) ir atspindi švietimo sistemos nuoseklumą, tolygumą, kai visais žmogaus vystymosi etapais ugdymas projektuojamas pagal individualius kiekvieno poreikius, pasiekimus ir pažangą.

11 pav. Horizontalusis gabių asmenų ugdymosi modelis

Šaltinis: Renzulli, Reis, 2021

Horizontaliajame gabių asmenų ugdymosi modelyje nurodytos alternatyvios mokyklos (magneto, mokykla mokykloje ir kt.), jas įvardija Vaicekauskienė (2012).

Įgyvendinant horizontalųjį gabių asmenų ugdymo modelį vadovaujama teisingumo, kompetencijos ir veiksmingumo principais. Teisingumo principu atsižvelgiama į kiekvieno besimokančiojo prigimtį ir poreikius. Kompetencijos principu skatinami aukšti lūkesčiai visiems besimokantiejiems. Veiksmingumo principu grindžiamas dinamiškas ugdymo realizavimas pagal besimokančiojo pasiekimus ir pažangą.

Projektuojant Lietuvos švietimo perspektyvą galima gabių ar (ir) talentingų asmenų ugdymo kompleksinių sprendinių sistema (žr. 12 pav.).

Ugdymo ir ugdymosi sėkmę lemia stiprios mokymosi bendruomenės. Visus švietimo lygmenis ir visus ugdymo dalyvius sieja konstruktyvūs ryšiai, pagrįsti aktualiais vertinimo ir stebėsenos duomenimis. Tėvai (globėjai, rūpintojai), pedagogai ir mokyklos bendruomenė privalo remti visus vaikus, kurie siekia geriausių asmeninių rezultatų. Teisingumo ir veiksmingumo

principais organizuodami ugdymą ir ugdymąsi, mokytojai siekia sudaryti sąlygas kiekvienam besimokančiajam patirti sėkmę. Tokiu būdu ugdymo procese teikiamą paramą patiria: visi mokiniai, kai kurie mokiniai papildomai, labai nedaug mokinių, turinčių išskirtinių gebėjimų, gauna intensyvią, individualizuotą paramą.

Kompleksinių sprendinių sistema siūloma siekiant užtikrinti harmoningą ir tęstinę asmens gabumų plėtotę. Asmenybės ir jo gabumų kismas verčia lanksčiai rinktis ugdymo turinio kūrimo ir ugdymo organizavimo sprendinius. Gabių ar (ir) talentingų asmenų ugdymo(si) pasiekimų ir pažangos vertinimas turi būti plėtojamas asmeniniu (mokinio) lygmeniu ir derinamas institucijos (mokyklos) lygmeniu. Mokyklos turi gauti paramą ir būti skatinamos rinktis ir įgyvendinti kokybiškas intervencijos priemones, susijusias su gabių asmenų įtraukties didinimu, veiksmingu išteklių naudojimu (Rutigliano, Quarshie, 2021). Nacionaliniu lygmeniu vykdoma stebėseną užtikrina vykdomų švietimo programų sklandumą, nuoseklumą ir tvarumą.

12 pav. Gabių ar (ir) talentingų asmenų ugdymo kompleksinių sprendinių sistema

Parengta pagal teorinius gabumų modelius, gabijų ugdymo paradigmas ir ugdymo(si) praktikas

Iššūkiai, susiję su gabiujų ar (ir) talentingųjų ugdymu

	<p>Gabių ar (ir) talentingų asmenų sampratos įteisinimas</p> <p>Lietuvos švietime 2005 metais įteisinta gabių vaikų ir jaunuolių samprata 2009-aisiais papildyta, ją išplečiant talentingų vaikų apibrėžtimi. Vienaip ar kitaip akcentuojant gabumų raiškos galimybes samprata transformuojama iki 2018 metų aktualijų ir patvirtinama sąvoka „didelį mokymosi potencialą turintys mokiniai“. Švietimą (Švietimo įstatymas, 2011) suvokiant kaip ugdymo(si) dalyvių ir jų veiklų sistemą, kai dėmesio centre būtina laikyti gabų ar (ir) talentingą asmenį nuo gyvenimo pradžios iki gyvenimo pabaigos. Svarbu užtikrinti švietimo sistemos nuolatinumo ir tęstinumo principų šiuo aspektu realizavimą.</p> <p>Tiek švietimo politikams, tiek mokslininkams, tyrėjams bei pedagogams, kurie vadovaujasi darnios raidos principu, būtina vartoti įteisintą sąvoką ir tokiu būdu tarpusavyje išlaikyti konstruktyvų dialogą, kurti ir įgyvendinti pagalbos sistemą gabumų turintiems asmenims, nuolat plėtoti jų gebėjimus.</p>
	<p>Gabumų atpažinimas ir įvertinimas</p> <p>Viena iš aktualiausių pedagoginių ir psichologinių problemų – asmens gabumų atpažinimas, kurį sudaro įvairių procedūrų visuma. Gabumų nustatymas iš esmės nėra savitiksliis. Jis skirtas ne tik atpažinti gabius, bet įvertinti individualius asmens gabumus, nustatyti jų lygį bei suprojektuoti ugdymo intervenciją.</p> <p>Švietimo politikams būtina užtikrinti ankstyvą asmens prigimties ir galių pažinimą, sudaryti prielaidas visoje švietimo sistemoje asmeniui ugdytis pagal jo gabumus.</p> <p>Tyrėjams svarbu laiku atlikti psicho-educacinį pažinimą ir įvertinimą nustatyti gabumus bei jų lygį, modeliuoti tinkamą asmeniui ugdymo strategiją ir taktikas.</p> <p>Pedagogams, vadovaujantis turimais duomenimis, parinkti ir suprojektuoti tinkamą ugdymo kryptį, formą ir turinį – tokiu būdu padėti realizuoti asmens poreikius ir galimybes atitinkantį ugdymą, nuolat plėtoti asmens turimą potencialą.</p>
	<p>Gabių vaikų ugdymo raiškos bendrojo ugdymo mokykloje plėtra</p> <p>Lietuvos bendrojo ugdymo mokytojų fragmentiškai taikomos gabumų raidos strategijos: ugdymo turinio praturtinimas ar išplėtimas, ugdymo diferencijavimas ir spartinimas.</p> <p>Mokslininkams siūloma skleisti gabių ar (ir) talentingų asmenų ugdymo tyrimų rezultatus ir išvadas. Jų pagrindu parengti tęstinius pedagogų kvalifikacijos tobulinimo renginius.</p> <p>Pedagogams užtikrinti nuoseklią, tęstinę, duomenimis grindžiamą vaikų, jaunuolių ir suaugusiųjų gabumų plėtotę.</p>
	<p>Gabumų plėtotės modelių pasirinkimas ir realizavimas</p> <p>Gabių vaikų ugdymo modeliai grindžiami itin dinamišku ir sparčiai kintančiu orientavimusi į artimiausią jo raidos zoną. Žinomiausiuose modeliuose gabiams asmenims sudaromos sąlygos palaikyti aukštą mokymosi motyvacijos lygį, patirti pakankamai iššūkių, skatinti esamų kompetencijų įtvirtinimą ir naujų įgijimą.</p> <p>Švietimo politikams siūloma, vadovaujantis horizontaliuoju gabaus asmens ugdymo modeliu, visais lygmenimis užtikrinti kompleksinį priemonių taikymą, puoselėjant visas žmogaus sritis, įskaitant intelektinę, socialinę, emocinę ir fizinę; vykdyti asmens gabumų ugdymo stebėseną; atlikti ugdymo vertinimą asmens, programos (dalyko), instituciniu lygmeniu ir nacionaline stebėseną sustiprinti švietimo silpnąsias sritis ir skatinti būsimus pokyčius.</p>

- Christoph Perleth T. S. & Mönks F. J. (2000). Early identification of high ability. *International handbook of giftedness and talent*.
- Čiuladienė G. (2012). Gabių vaikų situacija mokykloje: konfliktinė sąveika su bendraklasiais ir mokytojais ir jos korekcija. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2012, 28. Prieiga internete: [3082481.pdf](https://www.mruni.eu/3082481.pdf) (mruni.eu).
- Dai D. Y., Chen F. (2013). Three Paradigms of Gifted Education: In Search of Conceptual Clarity in Research and Practice. *Gifted Child Quarterly*.
- Dukynaitė R. (2010). Švietimo modernizmas: gimnazijos kultūros kaitos kryptis. *Pedagogika*, 100, 85–94.
- Education of gifted pupils (2017). *Special Education Needs Provision within Mainstream Education*. EURYDICE. Prieiga internete: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/special-education-needs-provision-within-mainstream-education-15_en.
- Eurydice (2006). Specific educational measures to promote all forms of giftedness at school in Europe. Prieiga internete: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7de9cb30-5138-4a0a-a574-cd55ef94ef36>.
- Gabių ir talentingų vaikų ugdymo programa (2009). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. sausio 19 d. įsakymas Nr. ISAK-105. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.336443?jfwid=f4nne5u3b>.
- Gabių vaikų ir jaunimo programa (2006). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. vasario 13 d. įsakymas Nr. ISAK-258. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270919?jfwid=6ar7pi391>.
- Helping-hand-book. Gagne's Model of Giftedness and Talent (DMGT) (2003). Prieiga internete: <https://helpinghandforteachers.weebly.com/gifted-and-talented-differentiation.html>.
- Girdzijauskienė S., Gintilienė G., Butkienė D., Nasvytienė D., Dragūnevičius K. (2018a). Didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių atranka ir atpažinimas. Metodiniai nurodymai mokytojams. Prieiga internete: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/07/03_Atpazinimas_Mokytojams_net.pdf.
- Girdzijauskienė S., Gintilienė G., Butkienė D., Nasvytienė D., Dragūnevičius K. (2018b). Didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių įvertinimas. Metodiniai nurodymai mokyklų psichologams. Prieiga internete: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/07/Atpazinimas-Psichologams.pdf>.
- Grauslienė I., Labanienė K., Lazdauskas T. (2018). Gabūs ir talentingi vaikai: samprata, ypatumai ir atpažinimas. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Prieiga internete: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/07/05_Gabus-ir-talentingi-vaikai_Mokytojams_net.pdf.
- Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas (2018). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2018 m. gruodžio 4 d. Nr. 2018-19648. Paskelbta: TAR, 2018 m. gruodžio 4 d. Nr. 19648. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2018 m. gruodžio 3 d. įsakymas Nr. V-962 „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2007 m. balandžio 2 d. įsakymo Nr. ISAK-587 „Dėl Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/2a887310f70611e89fcaa4a4a9822176>.
- Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas (2011). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. liepos 13 d. įsakymas Nr. V-1265/V-685/A1-317. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.404013>.
- Narkevičienė B. (2007). Gabūs vaikai: iššūkiai ir galimybės. Mokslo monografija. Kaunas: Technologija.
- Nasvytienė D., Girdzijauskienė S., Gintilienė G., Butkienė D. (2018). Kaip atpažinti didelių gebėjimų vaikus? Patarimai tėvams. Prieiga internete: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2021/04/Kaip-atpazinti-dideliu-gebejimu-vaiku.-Patarimai-tevams.pdf>.
- Renzulli S. (1986). *Renzulli learning. Total Talent Development. Research-Based Learning System*. Prieiga internete: <https://renzullilearning.com/en/Menus/7-researchbased-learning-system>.
- Rutigliano A., Quarshie N. (2021). Policy approaches and initiatives for the inclusion of gifted students in OECD countries. OECD Education Working Paper No. 262. OECDiLibrary. Prieiga internete: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/c3f9ed87-en.pdf?expires=1651157734&id=id&accname=guest&checksum=7CDC22FDFDECC2F4AF146C85BA9E19B7>.
- Švietimas šalyje ir regionuose (2020). Finansavimas. Prieiga internete: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/tyrimai_ir_analizes/2020/Svietimas%20salyje%202020.pdf.
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011). Suvestinė redakcija nuo 2022 m. sausio 1 d. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>.
- Tannenbaum A. J. (1983). *Gifted Children: Psychological and Educational Perspectives*. New York: Macmillan.
- Vaicekauskienė V. (2012). Savitos mokyklos: netradicinės, alternatyvios ar tiesiog kitokios? Švietimo problemos analizė. Nr. 15 (79) Prieiga internete: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/07/Savitos-mokyklos.pdf>.
- Valiušytė K. & Lamanauskas V. (2021). Gabių mokinių ugdymo organizavimas bendrojo ugdymo mokyklose: mokytojai (Organization of gifted student's education in comprehensive schools: teacher's position). *Švietimas: politika, vadyba, kokybė (Education Policy, Management and Quality)*, 13(1), 22–38. Prieiga internete: <https://doi.org/10.48127/spvk-epmq/21.13.22>.
- Van Tassel-Baska J. & Kulieke M. (1987). The Role of the Community in Developing Scientific Talent. *Gifted Child Quarterly*, 31, 115–119.
- Židžiūnienė A. (2021). Gabių vaikų atpažinimo srityje judame į priekį, bet ar pakankamai? „Bernardinai.lt“, 2021 m. rugpjūčio 16 d. Prieiga internete: <https://www.bernardinai.lt/gabiu-vaiku-atpazinimo-srityje-judame-i-prieki-bet-ar-pakankamai/>.

ŠVIETIMO PROBLEMAS ANALIZĖ – Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams, mokyklos bendruomenei ir plačiai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Leidiniai skelbiami internete: <https://smsm.lrv.lt/lt/teisine-informacija-1/ti-tyrimai-ir-analizes/ti-leidiniai-svietimo-problemos-analize>; <https://www.nsa.smm.lt/bendruju-reikalu-departamentas/leidiniai/naujaisi/>; <https://www.nsa.smm.lt/stebesenos-ir-vertinimo-departamentas/svietimo-politikos-analize/tyrimai-ir-analizes/>.

Pasiūlymus, pastabas, komentarus prašome siųsti Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Strateginio planavimo skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (el. p. Ricardas.Alisauskas@smsm.lt). Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes, prašome kreiptis į Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Strateginio planavimo skyriaus vyriausiąją specialistę Eveliną Raudytę-Lipeikienę (el. p. Evelina.Raudyte-Lipeikiene@smsm.lt, tel. +370 687 96 177).

Analizę parengė **dr. Dalia Survutaitė**, Nacionalinės švietimo agentūros Stebėsenos ir vertinimo departamento Švietimo politikos analizės ir tyrimų skyriaus analitikė, Vytauto Didžiojo universiteto profesorė.

Duomenis teikė: **Rasmūtė Elena Norkūnienė**, Nacionalinės švietimo agentūros Vertinimo skyriaus metodininkė.

Konsultavo: **Laima Rutkauskienė**, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Bendrojo ugdymo departamento Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vyr. specialistė, **Kristina Valantinienė**, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Bendrojo ugdymo departamento Švietimo pagalbos skyriaus vyr. specialistė, **Inga Nekrošienė**, Nacionalinės švietimo agentūros Pagalbos departamento direktorės pavaduotoja, **dr. Sigita Girdzijauskienė**, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto docentė.

Gabių ar (ir) talentingų vaikų ugdymas

Redaktorė *Kristina Rozenbergaitė*

Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2022 m. birželio 29 d.

Išleido Nacionalinės švietimo agentūros Bendrųjų reikalų departamento Aprūpinimo ir leidybos skyrius, K. Kalinausko g. 7, LT-03107 Vilnius